

нішу книгами іноземних видавництв, то наразі ми маємо величезну кількість захопливих пригодницьких, детективних, любовно-еротичних романів українського виробництва. Ці книги – з гарно скроєним сюжетом, виразними й психологічно наснаженими образами-персонажами, із цікаво презентованою проблематикою та мовою. До такої когорти належать твори Наталії Гурницької – української письменниці родом зі Львова. «Мелодія кави у тональності кардамону» (2014) – це результат її десятирічної праці, роман, що є гарним зразком сучасної емоційної та інтелектуальної жіночої прози. В анотації читаємо, що це пронизлива історія забороненого кохання між доно́йкою священика й одруженим польським шляхтичем. З перших сторінок ми бачимо образ молодої дівчини, котра виховується у сім'ї тітки. Оскільки мати померла, то весь спадок Анни й Андрія (її брата) належить новій сім'ї опікунів. Анна виховується в пуританських традиціях, повністю віддана сім'ї опікунів та вихованню тітчиних дітей. Проте дорослішання й кохання не за горами. Доля дарує Анні вишуканий презент. Це Адам, літній чоловік, польський шляхтич, котрий проживає зі своєю дружиною в сепарації (повне припинення спілкування між подружжям, при цьому шлюб не розривається). Звісно, для шістнадцятирічної дівчини, вихованої в добропорядній сім'ї середини XIX століття, таке кохання є забороненим і гріховним вчинком. Проте обох це не зупиняє. Зважаючи на повнокровно вписаний образ Анни, всі можливі засоби психологічного відображення почуттів, рефлексій геройні, образ Адама, на мою думку, дещо спрощений, схематизований. Спочатку здається, що це лише занадто впевнений і самозакоханий пан, котрий прагне звабити невинну молоденьку дівчинку. Його тілесні бажання закцетовані, і тому видаються досить наївними спроби авторки надати серйозності й глибини таким почуттям. Проте згодом динаміка розвитку почуттів Адама й Анни зростає. Ми бачимо, з якою пристрастю й впевненістю Адам переступає всі перестороги рідних і знайомих і, більше не переховуючи Анну, починає з нею жити. З високою емоційною напругою зображені вчинок Анни, коли її доводиться самій виховувати двох малих дітей, одне з яких – дитя Анелі, дружини Адама, котра померла під час пологів. А потім, по переїзді до Адама займатись і вихованням двох старших дітей коханого чоловіка. Нарешті на декілька років Анна й Адам отримали подарунок долі – родинні теплі вечори без підозріливих поглядів прислуги, визнання Анни родиною Адама, щасливі діти. Проте авторка все-таки акцентує на тому, що удари долі завжди наносяться тоді, коли людина перебуває в полоні щастя й абсолютної гармонії. Адам від сім'ї приховує свою хворобу серця. Тому справжнім ударом для Анни стає неочікувана смерть чоловіка. Попри це доля дарує Анні надію – вона знову чекає на дитину від коханого чоловіка. Молода жінка впевнена, що це буде син, що все життя нагадуватиме їй про найщиріше і найглибше почуття любові.

Так львівською письменницею було розкрито таємницю ще одного жіночого серця, здійснено подорож у глибини людської душі, цікаво й талановито презентовано психосемантику жіночої та чоловічої сутності. Тому, думається, цей роман для тих, хто стомився від щоденної сути, інтелектуальних рефлексій та затяжних депресій і зможе відчути від читання цікавої любовної історії насолоду, релакс та душевну гармонію.

Одержано редакцією 14.04.2015 р.
Прийнято до публікації 27.05.2015 р.

УДК 821.161.2 Струцюк

Юлія ВОЛИНЕЦЬ

ВЕЛИЧНА МІСЯ БОГОМ ДАНОГО ГЕТЬМАНА...

Струцюк Йосип. Бог задумав інакше... : роман / Й. Г. Струцюк. – Луцьк : ПВД „Твердиня”, 2014. – 392 с.

Історична тема була завжди гостроактуальною і доволі широко опрацьованою у творчості багатьох українських і зарубіжних письменників різних епох та стилів. Особлива увага в таких

текстах відводилася неоднозначно потрактованим (у різні часи) історичним подіям і їхнім учасникам: Козаччині, Коліївщині, холодноярському рухові тощо. Почасти такі твори мали й замовний характер, ідеологічну спрямованість. У сучасних художніх творах, наукових працях історія, її видатні діячі переосмислюються з національних (українських) позицій. Однією з таких постатей є Богдан Хмельницький. Українському гетьманові безпосередньо чи опосередковано присвячено цілі масиви художніх текстів, у яких його образ відтворено по-різному, а ідеологічна складова при творенні образу Б. Хмельницького поставала і постає теж однією з чільних. Це, скажімо, тільки недавно написані й опубліковані твори Ю. Мушкетика (повість „Ніч без світання”, 2011), В. Кільченського (дилогія „Присмак волі”, 2012 – 2013), В. Веретенникова (кінороман „Гетьман”, 2013), Й. Струцюка (роман „Бог задумав інакше...”, 2014) тощо. Мабуть, інтерес до такої харизматичної, незвичайної особистості українського гетьмана не згасатиме й надалі. Звісно, сучасні автори так чи інакше перебувають під магнетизмом художніх текстів попередників, вплив їхньої творчості доволі відчутний при виписуванні як історичних подій, так і постаті Богдана Хмельницького.

Однією з останніх творчих інтерпретацій постаті гетьмана Б. Хмельницького і Визвольної війни XVII століття став роман талановитого поета, прозаїка, драматурга, сценариста Йосипа Струцюка „Бог задумав інакше...” (2014). Історична тематика для автора не є новою, доволі чітко проглядаються в його творчості теми, до яких митець звертається частіше: це тема минулої війни, художнє відтворення раніше табуйованих тем тощо: драматичні поеми „Смерть Хмельницького”, „Свідчимо перед Богом” (про гетьмана Івана Виговського), „Анафема” (про гетьмана Івана Мазепу), п’еса „Декалог самопосвяти” (художньо-документальне відтворення бою в Гурбінському лісі між українськими повстанцями й енкаведистами), п’еса „Найкращій матері – смерть” (про юнацькі роки імператора Нерона), романи „Од Гучви до Стоходу”, „Бог задумав інакше...” та ін. Петро Сорока вельми схвально оцінив творчість Й. Струцюка: „Коли читаєш Йосипа Струцюка, засвічується душа і поривається дух, хочеться жити і працювати для України. Така в них латентна сила. У Струцюка кожне слово, ба навіть титла, дихає Україною. І головне, звичайно, добродійний художній рівень, ота стилістична викінченість, яку знаходимо тільки в справжніх майстрів. [...] Усе, що пише Йосип Струцюк, позначене небуденним хистом” [1, 103]. Наперед зауважимо на слушності таких високих оцінок творчості майстра...

Роман Й. Струцюка „Бог задумав інакше...” присвячений непростим подіям української історії середини XVII століття і „батькові вольності” Богданові Хмельницькому. Звісно, беручись за відтворення цієї теми, письменник мав би вибудувати якесь власне і формальне, і змістове наповнення тексту, адже, як зазначалося, Хмельниччина і сам гетьман у літературі попередніх століть вельми широко зображені. Ясна річ, зовсім нову художню інформацію подати важко, оскільки йдеться про цілком конкретну історичну персону та цілком конкретний історичний час, котрий, іще раз повторимось, у літературі вписаний широко. Отже, авторські новації можуть стосуватися передовсім якихось досі невідомих чи призабутих моментів, фактів, деталей (якщо йдеться про конкретний образ та історичний час), або ж якихось оригінальних сюжетних ходів чи особливостей психологічного зображення, чи чогось іншого, що в попередній „Хмельниччині” не проявлялось чи майже не проявлялося.

Тепер уважніше поглянемо на рецензований роман Йосипа Струцюка і спробуємо визначити якісі особливі формальні чи художні риси в ньому. При цьому триматимемо в пам’яті принаймні деякі раніші відомі твори про цей час і про гетьмана Богдана.

Передовсім щодо форми. У цьому сенсі цікаві вже назви розділів, які цілком очевидно „спровоковані” епіграфом із твору одного з найвідоміших барокових поетів XVII століття Івана Величковського: „Мнить биті легко писанія діло, три персти пишуть, а все болить тіло”. Оцими „трьома перстами” прозаїк задає певну глибину і семантичну багатозначність романові (духовно-релігійний підтекст, наприклад), а також надає текстові духу й колориту описаної доби. До слова, цей же колорит і дух часу досягається і густим цитуванням документів, історичних праць, козацьких літописів із XVII століття й пізніших часів („Опис Чорного моря й Татарії” Дортеллі д’Асколі, „Подорож до Леванти” Гає де Курменена, „Опис

України” Гійома де Боплана, листи і щоденники С. Кушевича, „Літопис Самійла Величка”, історичні праці М. Костомарова, Д. Яворницького та ін.).

Зазначене апелювання Й. Струцюка до багатьох історичних джерел визначає іншу особливість роману: широке використання в ньому документального чи художньо-документального матеріалу. Звичайно, і раніше письменники (М. Старицький, І. Ле, П. Загребельний та ін.) так чи інакше спиралися на певні документальні матеріали, можливо, на ті ж самі джерела. Але Й. Струцюк не охудожнює документальний матеріал, не інтерпретує його, а прямо вводить до тексту більші чи менші фрагменти джерел (документів), вказуючи на них. Можливо, через таку рису і жанр твору можна було б кваліфікувати як історико-документальний. Хоча письменник, звісно, має право на власне жанровизначення твору. За стилем автор тяжіє то до романтичного, то до реалістичного опису подій, викладу сюжету, творення персонажів.

Іншою видимою особливістю роману Й. Струцюка можна назвати дуже чітку ідеологічно-історіософську тенденцію, а саме – антиімперську, антимосковську (пochaсти – антивеликопольську). Якщо, скажімо, М. Старицький чи П. Загребельний з відомих причин мусили більшою чи меншою мірою маскувати такі тенденції, якщо І. Ле свідомо інтегрував імперську історіософію у свою трилогію, то Й. Струцюк, як і багато діаспорних українських письменників, котрі писали про Хмельниччину, чи українських письменників доби незалежності (О. Лупій, Ю. Мушкетик та ін.), означує чітко вказану тенденцію у творі. І неодноразово та різноманітно. Проблема непростих відносин між Україною та Московією-Росією завжди була гострою, а теперішня поведінка сусідньої держави, як бачимо, лишається все такою ж „ординською”, варварською, як і колись. Із монологу Хмельницького: „*Після тих відчутних стусанів, яких Польща і Сагайдачний надавали Москви, зараз мені Москва нагадує отого ведмедя, що нібіто заліг у сплячку, ссе свою ординську лапу, але напіврозпилющеним одним оком спостерігає, як ми з Польщею одне одного знекровлюємо. А як знекровимо – то тісю же виссаною лапою придавить свою немічну жертву до землі. Хто це буде – Русь чи Польща? – побачимо. А може так тратитися, що й обидві разом [...] і Москву я мушу зламати! Бо хто на Москві сидить – той від мене на ній не відсидиться за те, що не вчинив мені цар помочи ратними людьми на ляхів!*” [2, 269]. У романі підкреслено також переважно зневажливе ставлення поляків до українців, жорстоке знущання панства над селянами, недовір’я козацтва до польського короля та сейму, підкуп поляками кримського хана і, як наслідок, поразка козацького війська. У романі автор моделює характер головного героя як далекоглядного дипломата, мудрого стратега, який вважав приєднання до Московії помилковим, більше того, займався пошуками інших союзників для козацької держави. „*Я зачасто вірив польським королям і не завише своїм полковникам. А якби ми, генеральний військовий тисарю, більше надіялися на себе, то й виграти б цю війну. Москва в азійському барлогу донині сссала б свою загребущу смердючу лапу [...] Як неординарний стратег, гетьман усе-таки знайшов момент і склав вигідний союз із державами, що мали свої територіальні претензії: [...] із шведським королем Карлом X Густавом і семогородським князем Юрієм Ракочієм*” [2, 387 – 388].

Кілька суджень щодо сюжету роману. Письменник обирає класичний лінійний сюжет, послідовно розгортає фабулу роману, вміло користується хронотопом, хоча така логіка розгортання наративного тексту, на наше відчуття, трохи зодноманітноє сюжет. Тільки дуже зрідка часоплин порушується (наприклад, спогади козацтва про битву під Дюнкерком тощо). Яскраво вписано в романі батальні сцени, важливі битви, стиль опису цих подій нагадує козацьке літописання (багато деталізацій, у центрі оповіді – історичні події та їхні учасники, оповідь ведеться в хронологічному порядку, подається конкретна кількість військ, спорядження тощо). Наратив переривається роздумами, оцінками, апелюваннями оповідача до читача, якого автор хоче бачити „союзником”, однодумцем чи співрозмовником.

Окремого коментування заслуговує заголовок роману. Головний герой, на думку автора, мав виконати надзвичайну місію – звільнити й об’єднати Україну „*Бог знає, братове, чиє це нещастя, що не дав мені Господь закінчити цю війну так, як хотілося: по-перше, ствердити навіки незалежність і свободу нашу; по-друге, звільнити від ярма польського*

Волинь, Покуття, Поділ і Полісся, себто – усі землі, якими володіли великі руські князі... – він задумався, ще щось хотів сказати. Високий борлак на худій шиї ворухнувся зверху вниз, потім ще раз і відкачав десь із глибини втомленого серця: Бог задумав інакше..." [2, 389]. Можемо сказати, що це концептуальна теза роману, вона наскільки важлива у творі, що автор виніс її до заголовка.

У романі прозаїк виводить широку галерею персонажів та історичних персоналій і вигаданих героїв. Звісно, з-поміж історичних персонажів автор особливого вибору не мав. Тому образи Б. Хмельницького, І. Богуна, М. Кривоноса, І. Виговського, Я. Вишневецького, польських королів Владислава IV чи Яна II Казимира, шляхтянки Гелени, козачки Нимидори Зарудної, митрополита Йоасафа та ін. цілком логічно вписані. Щодо семантики образів, то І. Струцюк прагне внести в них доволі несподівані риси особистісного чи побутового „походження”. Так, досить незвично вписано в романі стосунки Б. Хмельницького з відомими козацькими ватажками, зокрема з Іваном Богуном чи Максимом Кривоносом. У багатьох художніх текстах українських авторів про епоху Хмельниччини зроблено акцент на непростих взаєминах між Б. Хмельницьким і М. Кривоносом. Про конфлікти, недовір'я між І. Богуном і українським гетьманом мова велася вкрай рідко. І. Струцюк в одному з епізодів „обігрує” такий варіант взаємин, але надалі вписує ці стосунки цілком традиційно. „Іван Богун не раз проявляв свій талант як полководець [...] До того ж свіжє стратегічне бачення і особистий геройзм тепер поставили його на одне з найперших місць у визвольній війні українського народу. А може, не дай Боже, гетьман чекав, поки воріженьки розправляться ще з одним найдостойнішим сином народу українського? Розправляться з тим, якого дехто вже встиг запідозрити, що він нібито наважився (чи ба, який зухвалець!) поділити із самим найвеличнішим найяснішим і немеркнучим у віках маєтат Месії всієї землі руської від дніпровських Порогів по Вислу?” [2, 289]. Через майстерно вписані репліки чи діалоги героїв прозаїк моделює і деякі риси їхньої вдачі. Хмельницький, скажімо, постає властолюбним, імпульсивним: „Потім гетьман чомусь згадав полковника Матвія Гладкого: – Повісити негідника треба! – Але ж він, Богдане, не винен – його обрали на раді, – заступився Виговський. – Його без моєї згоди обрали – і він не повинен був виступати супроти мене. – Супроти тебе найзавзятіше виступав Богун. – Богуна ти не чітай! Як повісити його, то хто залишиться? Хто Україну боронити буде?.. Кривоноса ж нема...” [2, 378].

Але концептуально образи героїв роману – історичних і вигаданих – Б. Хмельницького, Т. Хмельницького, Д. Чаплинського, шляхтянки Олени (Гелени), козака Гирі, пасічнице Горпини та ін. вибудувані достатньо традиційно. Важливо підкреслити прагнення автора подати психологічні портрети передовсім головного героя, а також інших персонажів, певним чином психологізуючи інші конфлікти, які є у творі. „І він, як гетьман, не міг спокійно дивитися на таке побоїще, коли після нього жінки в таборі залишаються вдовами, а діти – сиротами. Як син, муж і батько він тим все-таки переймався. Кровопролитна бойня і слава ще не затмарила йому свідомість. Сам проймався горем і, як християнин, співчував тим, кого воно торкалося на цій війні. – Поцади їх, Господи...” [2, 309].

Певно, варто трохи уважніше поглянути на постати головного героя роману, яким його витворює автор. Наприклад, у тексті роману подано ще одну версію місця народження Б. Хмельницького: „... забув ститати: а з якого Хмеля? З того, що біля Люблина? Якщо так – то це може бути село, в якому жили мої предки, і в якому, кажуть, я народився” [2, 185]. В. Вербич справедливо зауважив, що автор створив „не „застигло-константний”, а багатогранний „живий”, еволюційний образ” [3, 6]. Це турботливий батько, пристрасний чоловік, талановитий полководець, далекоглядний стратег, тонкий дипломат, полум’янний патріот своєї землі тощо. „Ми мусимо обрати, – нараз він засвітився всім видом. – щоб руська Україна була! [...] Ви ще побачите, яку ми битву виграємо! То буде остання битва за нашу свободу, і ми в ній мусимо побідити! Чуєте, браття, мусимо! Мусимо!!!” [2, 266 – 267]. Порізному в тексті представлено сприйняття гетьмана народом: від позитивованих характеристик до критично іронічних (залежно від перемог чи поразок).

Практично в усіх творах про Б. Хмельницького актуалізується „жіноча тема”. Не цурається цього і Й. Струцюк, ще й додає їй нового звучання, пишучи про стосунки гетьмана із трьома офіційними дружинами, а ще вводить до тексту дофантазовані захоплення гетьмана іншими жінками – Наталкою, Горпиною, „безіменними” жінками під час воєнних походів. Але найбільший акцент автор цілком традиційно робить на стосунках із другою дружиною гетьмана, фактично моделюючи в романі любовний трикутник „Богдан – Олена – Тиміш”. „Романна” Олена мала прискорити смерть гетьмана, але не змогла того зробити. Щоправда, фінал цієї історії кохання трохи відрізняється від уже звичних художніх інтерпретацій. За версією Й. Струцюка, Олена (Гелена) не була страчена Тимошем після зради Богданові, а потрапила до гарему хана. Коли ж про це дізнався Богдан, то не намагався її повернути, хоча й надзвичайно кохав її. Третьюю його обраницею стала Ганна Золотаренко, образ якої виписано в українській літературі переважно яскраво позитивовано. Цю традицію продовжив і Й. Струцюк: „*Ганна – вольова, мудра, статечна і скромна жінка – відразу стала надійним другом гетьмана*” [2, 382].

Отже, маємо ще один твір на тему Хмельниччини. Своєрідне, оригінальне переосмислення подій Визвольного руху українців XVII століття, постаті Богдана Хмельницького в художній формі дозволяє робити висновки про необхідність таких текстів для нашої літератури. Твір композиційно непростий, сюжет особистої долі Хмельницького постійно доповнений значним фактичним матеріалом, авторськими відступами, історичними колізіями. Особливу увагу привертає інтерпретація союзу України з Москвою, його трактування автором твору і головним героєм тексту. Хочеться, щоб творів на історичну тематику з переосмисленням різних подій з історії України та їхніх учасників з'являлося щораз більше, щоб вони посутньо збагачували вітчизняну історичну белетристику.

Список використаної літератури

1. Сорока П. Йосип Струцюк / П. Сорока // Кур’єр Кривбасу». – 2013. – №278 – 280. – С. 101–103.
2. Струцюк Й. Бог задумав інакше...: роман / Й. Г. Струцюк. – Луцьк : ПВД „Твердиня”, 2014. – 392 с.
3. Вербич В. Повернення Богдана Хмельницького / В. Вербич // Слово Просвіти. – 2014. – Ч.35. – 4 – 10 вересня. – С.6.

Одержано редакцією
Прийнято до публікації

22.05.2015 р.
27.05.2015 р.

УДК 821.131.1

Наталя КОВАЛЬ

ТАЄМНИЧИЙ ШОВКОВИЙ СЕРПАНOK

Барікко А. Шовк / А.Барікко // Всесвіт. – 2010. – № 5–6. – С. 39–77.

Бувають тексти, які не просто сприймаєш зором чи на слух. Тексти, які відчуваєш на дотик. Слова примушують бігати шкірою мільйони мурашок, а останнє речення залишає відчуття, нібито подув вітру щойно огорнув тебе – і зник. Такі тексти трапляються рідко, тому цінну їх найбільше. Один з них – роман Алессandro Барікко «Шовк».

Ім’я цього визнаного світом італійського письменника, журналіста, літературного й музичного критика, на жаль, мало знане в Україні. Хоч завдяки екранізаціям багато хто все ж знайомий із сюжетами деяких творів А. Барікко. Екранізований, зокрема, був і роман «Шовк».

Щоправда, романом його можна назвати хіба що через авторське визначення жанру. Бо ані за обсягом твору, ані за широтою охоплених подій, ані за кількістю персонажів – це не роман. Проте якраз коротка художня форма тут найдоречніша, вона додає текстові тієї легкості й невагомості, що засвідчена і назвою твору.

Читач не знайде в романі широкої панорами життя у XIX ст., не отримає інформації про побут і життєвий уклад. А. Барікко обмежується лаконічною характеристикою змальованого ним періоду: «Ішов 1861-й рік. Флобер писав «Саламбо», електричне